

Marijan
Kramberger

Drava življenja I

(dva odlomka iz eseja o poeziji
Franceta Forstneriča)

Številna znamenja skratka pričajo, da se nekaj pripravlja; pa vendar ostaja izid cikla *Drava življenja* (pozneje samo *Drava*) v Naših razgledih decembra 1962 popolno presenečenje — tolikšna je razdalja, ki loči te pesmi od avtorjevega dotedanjega ustvarjanja, in tako neopozorjeni se najdemo pred njimi. *Drava* je prav gotovo odločilni dogodek v zgodovini Forstneričeve poezije, radikalen obrat, razprtje sveta in preboj v novo dimenzijo; nenadoma odkrije pisec — na pragu svoje tridesetletnice — svojo pot, svojo temo in slog, ves gotov in dokončen mu skoči, kot nekoč Atena Ževsu, iz glave tisti »pravi«, »klasični« Forstnerič, ki ga imamo v mislih, kadar danes govorimo o njem; prejšnje obdobje, ki smo ga še pravkar omenjali, je v hipu daleč za nami in pred nami se odpre široko polje njegovega zrelega pesništva, ki se od tega mejnika naprej ne bo več kdove kako dramatično spreminjalo, tako da ga bomo lahko obravnavali kot eno celoto. *Drava* je namreč naravnost programatična objava, genetični zarodek, ključ in napoved vsega, kar bo še prišlo — in sicer prišlo dokaj ekspeditivno, kajti tri leta pozneje (konec 1965) je celotna zbirka *Dolgo poletje* napisana in *Pijani kurent* v bistvenih potezah koncipiran (primerjaj prvi izbor, objavljen že leta 1964 v Novih obzorjih); vzroki za zamude so od tega trenutka naprej samo še docela zunanji.

Za prvo, najsplošnejšo opredelitev novosti bomo uporabili ontološke kategorije. Tradicionalna slovenska lirična struktura, z njo pa tudi Forstneričeva poezija do leta 1962, je značilen sestavni del tiste kvantitativno prevladujoče mase človekove besedne umetnosti, ki živi od prepričanja, da človekovo bivanje le ob strogo določenih in pravzaprav zmeraj bolj ali manj samovoljnih pogojih participira na človekovem bistvu ali na bistvu njegove biti. Tradicionalna slovenska struktura je v svojem jedru predvsem eden od možnih sistemov takšnih pogojev — tisti, ki ga ponavadi imenujemo »humanističnega«. Znano pa je, da je ta sistem dandanes v krizi. Reakcija na krizo je lahko načelno dvojna. Prva možnost je, da pogoje za udeležbo bivanja na bistvu biti revidiramo, se pravi, da en sistem takih pogojev zamenjamo z drugim, drugačnim; in dejansko gre večina prizadevanj, pri nas in drugod, ravno v to smer. Resda teži svetovni in tudi slovenski eksistencializem z nekaterimi svojimi postavkami morda drugam, a zelo nedosledno, zato se v praksi kar ne more otresti zdaj bolj, zdaj manj eklatantnega kriptoesencializma. Njegovi dediči na Slovenskem, različni semiologi, ludisti in podobni duhovni profili, ki sestavljajo današnjo najmlajšo literarno avantgardo, pa so še bolj neprikrito in odločno ustoličili nov (vzemimo vsaj, da je res nov in ne le renoviran) sistem pogojev, ki jih mora po njihovem izpolnjevanju bivanje za prehod v bit — sistem, ki se kristalizira okrog spontanosti, igre in tema enakovrednih načel. (Razumljivo je, da iz takšne inovacije vselej sledi ostra kritika tistih drugih, starih pogojev in veliko vzajemne hude krvi, a ta povr-

šinska nasršenost nas ne sme zapeljati, da bi spregledali temeljno soglasje v izhodiščni tezi, češ da je bivanju vsekakor treba postavljati pogoje, naj bodo zdaj ti pogoji konkretno takšni ali drugačni — soglasje, spričo katerega izzveni vse drugo kot neusoden družinski prepir. Kar se tiče vztrajanja pri samem načelu pogojev, naša avantgarda nikakor ni izstopila iz tradicionalne slovenske strukture, generalbas našega samozavedanja se v njej ni kaj prida spremenil, in zato je mogoče dvomiti, ali je njena vloga v posebnih slovenskih — posebno enostransko z esencializmom obremenjenih — razmerah res tako avantgardna, kot se njej sami in njenim literarnim stricem zdi.)

Obstaja pa drug izhod: zavreči je mogoče tudi načelo kot tako in priznati slehernemu človeškemu bivanju avtomatično participacijo na človekovem bistvu (bistvu biti). S tem razlika med bitjo in bivanjem seveda odpade in oba izraza postaneta prav zaradi diferenciranja, ki ga vsebujeta, za stvar, ki jo označujeta, neuporabna; nadomestiti ju je treba z enim samim, tretjim. Možnosti je več, in ena od njih je beseda »življenje«. Prav to življenje pa je natančno tisto, na katerega meri prvotni naslov zgoraj omenjenega Forstneričevega cikla: *Drava življenja* — naslov, ki vede ali nevede na najkrajši in najpreciznejši možni način povzema bistvo novosti. Tudi naš avtor je potemtakem intenzivno sodoživljal krizo starih pogojev biti (njegove eksplicitne izjave o tem bomo citirali nekoliko pozneje), vendar je reagiral nanjo po svoje: na razpotju, na katerem se je znašel, ni šel z večino literatov v revizijo teh pogojev, temveč se je odcepil od splošnega toka proti drugi od obeh načelnih možnosti, ki smo ju postavili. Slikovito rečeno: ni zgolj presedlal s konja na konja, temveč kratko malo razjahal, izstopil iz historičnega zaporedja nenehno menjajočih se zahtev do bivanja, se izneveril zastavi tisočletne dinastije esenc in zavzel prav v izhodišču drugačen odnos do sveta, postavil svojo poezijo na popolnoma drug temelj: tja, kjer ta poezija ne bo več ontologiziranje, konstrukcija vnaprej določene biti v materialu (ali proti materialu) življenja, marveč takšno ukvarjanje s tem materialom, ki bo brez kakršnekoli, stare ali nove transcendentne utilitarizacije samo sebi namen v smislu izreka: karkoli obstaja, brezpogojno je. In tu gre seveda za globljo idejno diferenciacijo, kot je navzven še tako vehementna diferenciacija med posameznimi esencializmi.

* * *

Kako natančneje precizirati program, vsebovan v pesnikovem geslu o življenju? Oziroma: ali je ožja vsebinska odmejitev tega pojma sploh mogoča? Ima pesnik določno, dovolj konkretne attribute vsebujočo predstavo o njegovem bistvu (ki mora biti seveda v temelju in značilno drugače definirano kot bistvo biti)? Je v njegovi zreli poeziji najti kakšno generalno konstanto, vsem pesnim skupno sporočilo, centralni pomen, informativno polnejši od »življenja«, ki bi jih v celoti povzema? Mislim da. Najbolj eksplicitno se mi zdi ta pomen formuliran v pesmi *Iztreznitev v Pijanem kurentu*, ki je tako po svojem naslovu in vsebini kot po svoji kompozicijski uvrstitvi naravnost polemičen »trenutek resnice«. V njej beremo, recimo, takele verze:

*Nabrekle kože počijo,
semena vzklijejo, jeziki se
izplazijo, zobje zagrizajo, kremplji
se zasadijo, prožnosti se usločijo,*

*trdnosti še bolj otrdijo, vode
zvođenijo, svetovi se zavrtijo,
napadalci napadejo, premaganci
se vdajo, močni zavladajo, šibki
se podredijo . . .*

Govorica teh asindetonov je tako jasna in nedvoumna, kot si jo le moremo želeti. Gre za kozmološko vizijo, ki hoče zajeti vse poglavitne tipe obstoječega, saj posega v fiziko (mehaniko), astronomijo, biologijo (botaniko in zoologijo in na vseh teh področjih odkriva eno samo, univerzalno strukturo. Slehrni pojav nosi V SEBI immanentno zakonitost, iz katere izhaja (in v katero se, v posebni perspektivi te pesmi, ki prinaša *iztreznitev* od neke ne-trezne drugačne hipoteze, vrača); to pa pomeni, da je odnos med pojavom in njegovo zakonitostjo pri vseh v pesmi eksemplarično naštetih subjektno-predikatnih parih (in pri vseh drugih, ki bi jih še vzeli v pretres) docela enak: gre za neraztrgljivo vez, ki je očitno močnejša od kavzalnosti, ki je po vsej verjetnosti kratko malo determinacija. Se pravi: Forstneričeva posebna opredelitev bistva sveta in življenja je izrazito deterministična. Obema vladajo pri njem trdi in neizprosni in marsikdaj tudi temačni in kruti Zakoni, spričo katerih je, razumljivo, kakršnokoli subjektivno kondicioniranje biti iluzorno in brez smisla.

Vse to velja seveda tudi oziroma celo predvsem za človeka kot osrednji predmet pesnikovega zanimanja. Še več: pri njem je determinacija celo dodatno radikalizirana v docela nebogljeno gnanost, ki je njegova edina, neomejeno triumfirajoča resnica. In tudi ta antropologija si je našla pri Forstneriču sugestivno in programatično tematizacijo kot njegova kozmologija: najdemo jo v pesmi *Raztelesenje* iz leta 1964, ki jo je pesnik kot nekak *quod erat demonstrandum*, kot klinično brezpriziven zaključni izvid postavil na konec *Pijanega kurenta*:

*Našli so velik strah,
temo nagonov
v brlogu rogov,
v zublju jezika nabrušeno kri,
žalost molčečo zadrto v očeh
kakor nož v rani
mirujoč.*

*Našli so žejo,
močvirje in noč,
težek vonj znoja
v kožuhu — preddverju pekla,
gola plešoča telesa
in temni grozd spolovila.*

*Našli so prvo
in drugo
in tretjo lupino, v njej
belo telo kot jedrce,
stisnjena rebra*

in kupček možganov:
vse belo
in drobno
kot groza...

Izčrpnější in bolj sistematičen popis posameznih področij in aspektov gnanosti si bomo prihranili za drugi del naše interpretacije, tu pa bomo, v skladu z metodo, ki se je držimo, premislili predvsem duhovni izvor te posebne teorije človeka. Zdi se, da so pri njenem nastanku vplivno sodelovali dokaj različni miselni tokovi, ki pa jim je seveda skupno eno: odsotnost svobode kot možnostnega korelata, ki ga slehrna selektivna ontologija nujno potrebuje za svoje funkcioniranje. Nobeden od teh tokov ne verjame, da bi bilo mogoče svojo usodo kaj bistveno kontrolirati in spreminjati z razumom, etiko, voljo in podobnimi »višjimi« funkcijami osebnosti; življenje je za našega pesnika očitno nekaj, česar ljudje ne obvladajo kar tako po mili volji, nekaj, kar je močnejše od njih in do česar torej ne morejo kadarkoli meni nič tebi nič zavzeti nekakšne izven-pozicije. V glavnem gre za filozofske ideje iz obdobja zadnjih sto let, ki so po svojem poreklu v bolj ali manj tesni zvezi z razvojem in samoutemeljitvijo modernih znanosti. Takoj pa je treba pripomniti, da je miljejska teorija med njimi zelo šibko zastopana, kar je navsezadnje tudi popolnoma razumljivo in logično, saj je ta teorija izrazil primer kavzalističnega antideterminizma in potemtakem samo nekoliko bolj zvit argument za obstoj svobode: »okolje« se v njej le redko lahko izogne nevarnosti, da bo postalo vseopravičujoč izgovor in alibi za »izsiljeno« odsotnost biti v nekem bivanju. V tej vlogi se rado pojavlja v Forstneričevi prvi zbirki, v drugih dveh pa kvečjemu izjemoma. Tu je pesnikova antropologija strogo imanentistična: človek je, kakršen je, iz sebe, iz svoje biološke determiniranosti, ne pa da bi ga delalo takega kdove kaj — ljudje, stvari, okoliščine — zunaj njega. Človek je sam sebi resnica, krivec in usoda.

Konkretno je v tem imanentizmu mogoče razločiti naslednje komponente: 1. »nagon« oziroma »nagone« (*Raztelesenje*) kot delovno hipotezo, ki se vleče od pozitivističnega naturalizma do sodobnega funkcionalizma in behaviorizma (ne vem, ali je avtor kdaj študiral, recimo, tega zadnjega, toda njegov model socialnih odnosov je s svojo individualno in skupinsko agresivnostjo, izločanjem drugačnih posameznikov ter ponižnim podrejanjem večini dostikrat tipično vedenjeslovski); 2. vpliv psihoanalize, njeno razlago podzavesti, nevroz in psihoz, travm in prisilnih predstav (značilen primer so recimo »hude sanje« iz cikla *Na paši*); in 3. kot deloma tujeroden, a vsaj pri Forstneriču docela istovrsten svet eksistencialistično obarvano dramatizacijo človekove usode, od starejših radikalizacij stiske kreature nekje na robu krščanstva do podobnih današnjih laičnih filozofij. Vse tri sestavine pa se seveda v končnem vtisu medsebojno podpirajo in zlivajo v eno celoto — v tisto, kar smo tu poimenovali z gnanostjo.